

Gimbernat, 2008 (**), 50, 137-155

SANTIAGO VIVANCOS I FERRÉS (1895-1939), UN METGE AFUSELLAT PEL FRANQUISME

DUEÑAS ITURBE, Oriol
SOLÉ i BARJAU, Queralt

RESUM: En aquesta comunicació es fa un resum de la vida del metge Santiago Vivancos i Ferrés, i de la repressió que sofrí en acabar la guerra, el 1939, a conseqüència de la qual fou afusellat.

Paraules clau: Santiago Vivancos i Ferrés. Guerra Civil (1936-1939). Repressió política (1939).

RESUMEN: En esta comunicación se hace un resumen de la vida del Dr. Santiago Vivancos Ferrés y de la represión que padeció acabada la guerra, el año 1939, cuya consecuencia fue su fusilamiento.

Palabras clave: Santiago Vivancos i Ferrés. Guerra Civil (1936-1939). Represión política (1939).

*

L'historiador Josep Benet és qui fins avui ha aprofundit més en la repressió que va portar fins la mort a Santiago Vivancos, centrant-se bàsicament en el seu consell de guerra[1]. Si hi afegim les informacions que aporta el també doctor Lluís Guerrero,[2] sabem que Vivancos havia nascut a Sant Gervasi (Barcelona) el 1895, havia estudiat magisteri, medicina[3] i dret, i encara havia iniciat els estudis de farmàcia i filosofia i lletres. S'havia casat amb Maria Comes i havia tingut tres fills.

De Santiago Vivancos, el Dr. Guerrero en fa una breu descripció que ens serveix per situar perfectament el personatge: «Liberal, catòlic practicant i nacionalista, va treballar a la Mútua Salus, va tenir un primer consultori al carrer Verdi, més tard al carrer Salmeron (Gran de Gràcia) i finalment a la Rambla de Catalunya núm. 114; col·laborà en la revista *Infantia Nostra*, i fou redactor del *Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya* i membre actiu del sindicat, codirector de la *Revista Mèdico Professional*, un dels promotors del *Casal del Metge*, col·laborador de *Mutual Mèdica*, i professor de química de l'Escola del Treball. També va ser militant del Partit Català Republicà fins el 1932, d'ERC i

coorganitzador d'Estat Català, membre de la lògia maçònica Themis i membre de l'Asesoría Jurídica del Ejército del Este.» [4].

I encara, Francisco Martínez Hoyos en feia un breu perfil al cinquè volum del Franquisme a Catalunya, en què més enllà del que ja s'ha exposat, posa l'accent en la seva pertinença a la maçoneria: «Amb altres militants nacionalistes s'inicià en la maçoneria als anys vint del segle passat. En concret, a la lògia Justicia. Ja a la dècada dels trenta formà part de la lògia Themis»[5].

Però què fou el que va portar a la mort al Dr. Vivancos? I quin procés repressiu li fou aplicat? Aquestes dues preguntes i moltes altres són les que intentarem respondre a partir de la documentació localitzada al fons del Govern Militar de Barcelona i a l'Arxiu del Tribunal Superior de Justicia de Catalunya. Tot just un primer pas de cara a poder fer, en un futur, una biografia del Dr. Vivancos.

EL CONSELL DE GUERRA I LA CONDEMNÀ A MORT

El 28 de juliol de 1936 es publicava el ban de guerra en el què es feia recaure en la jurisdicció militar tot el pes polític de la repressió[6] que s'iniciava ja des d'aquell mateix moment i que finalment s'allargaria fins més enllà de la finalització del conflicte. El text no oferia cap mena d'interpretació alternativa: «*Artículo primero: El estado de guerra declarado ya en determinadas provincias, se hace extensible a todo el territorio nacional. Artículo segundo: Los insultos y agresiones a todo militar, funcionario público o individuo perteneciente a las milicias que han tomado las armas para defender la Nación, se consideraran como insulto a fuerza armada y serán perseguidos en juicio sumarísimo, aún cuando en el momento de la agresión no estuvieran aquellos desempeñando servicio alguno. (...) Artículo quinto: quedan también sometidos a la jurisdicción de Guerra, y serán sancionados, del mismo modo, por procedimiento sumarísimo: A) los delitos de rebelión, sedición y sus conexos, atentados, resistencia y desobediencia a la Autoridad y sus Agentes y demás comprendidos en el título 3º del Código Penal ordinario bajo el epígrafe de "Delitos contra el orden público". B) Los de atentado contra toda clase de vías o medios de comunicación, servicios, dependencias o edificios de carácter público. C) Los cometidos contra las personas o la propiedad por móviles políticos o sociales. D) Los realizados por medio de la imprenta u otro medio cualquiera de publicidad.*»[7].

Des d'aquell moment, doncs, tots els delictes de caràcter militar previstos pel Codi de Justicia Militar, així com tots aquells relacionats amb actuacions de caràcter polític, relacionades amb l'ordre públic o compresos al Codi Penal, se sotmetrien a la jurisdicció militar, independentment de si l'inculpat o inculpada era o no civil. Tal i com afirma Josep

Cruanyes: «A la pràctica suposava deixar qualsevol acte punible en mans de la justícia militar.»[8].

L'1 de novembre de 1936, encara un altre Decret ampliava la capacitat repressiva de l'exèrcit sollevant: a partir d'aquell moment en cada una de les ciutats que s'anessin ocupant s'establirien consells de guerra permanents que realitzarien els sumaríssims d'urgència. Fou en un d'aquests sumaríssims d'urgència, quan la guerra ja havia acabat però encara el 1939, pel que fou processat i condemnat a mort el metge Santiago Vivancos Ferrés.

Se seguí el procés habitual fixat pel règim: detenció de l'inculpat, declaració dels testimonis, resum dels fets per part del jutge que ho traslladava al tribunal, aquest establia la data del judici que, un cop realitzat dictava sentència. S'havia eliminat del procés, doncs, les diligències; la instrucció i qualificació del fiscal; la designació del defensor i la notificació al defensor dels càrrecs contra l'inculpat. L'objectiu no era altre que aconseguir la màxima agilitat possible a l'hora de tramitar i celebrar els Consells de Guerra. I aquesta pressa també es pot copsar en el fet que sovint els Consells no eren individuals, sinó que a la vegada es podien arribar a jutjar fins a 15, 20 i inclús trenta persones de cop. També fou aquest el cas del Dr. Vivancos, que fou jutjat conjuntament amb 17 persones.

El dia 24 de febrer de 1939 el Dr. Vivancos era detingut a Barcelona per membres de la brigada especial del Servicio de Investigación y Policía Militar[9] (S.I.P.M.), quan encara no feia un mes que les tropes franquistes havien entrat a la capital catalana (el 26 de gener) i la guerra encara havia de continuar a l'Estat fins l'1 d'abril. Un cop detingut, fou traslladat als calabossos del SIPM per tal de prendre-li declaració, acte que s'efectuà el dia 3 de març. Les preguntes foren molt concretes, i les respostes del Dr. Vivancos també:

«Preguntado: a que partido político pertenecía antes del movimiento Nacional? Responde: Que a Esquerra Republicana de Cataluña; Preguntado: Donde actuó al iniciarse el Glorioso Movimiento Nacional? Responde: Que obedeciendo órdenes de mi partido, me encargué del Laboratorio Químico Policiaco, perteneciente al servicio de espionaje y contra espionaje de la Conserjería de Defensa llamado S.S.I. en cuyo cargo desarrollé toda la inteligencia mía al servicio del mismo; Preguntado ¿Que dónde fue a prestar sus servicios al cesar en dicho cargo, y quien fué la persona o jefe que le sustituyó en el mismo? Responde: Dice que ignora quien fué la persona que le sustituyó en el cargo de la Jefatura del Laboratorio del servicio de espionaje, de la conserjería de Defensa, y que al dejar anteriormente mencionado, pasó a prestar sus servicios a la Asesoría Jurídica del Ejército del Este del Gobierno Rojo; Preguntado: Que cargos ocupava dentro del régimen rojo. Contesta: Que era profesor de química de la escuela Industrial de Barcelona

desde el mes de Octubre de 1936; Preguntado: ¿Que cargo ocupaba en la masonería? Responde: Que actuaba como militante dentro de la Logía Themis de esta ciudad y en la cual si efectivamente la mayoría de sus miembros eran separatistas, yo no lo era.»

Santiago Vivancos no va variar la seva declaració quan el 3 d'abril, després de la declaració de 7 testimonis i la presentació de dos avals i un informe favorable del cap provisional de Falange Española Tradicionalista y de las JONS de Santa Maria d'Oló (Bages), fou cridat per efectuar la seva declaració indagatòria, però potser tement el pitjor, va voler deixar clar que en tot moment havia complert les ordres que li havien estat donades pels seus superiors: «...que el declarante dependía de la Generalitat, como profesor de química de la Escuela del Trabajo de Barcelona; que en noviembre del treinta y seis, la Generalitat le ordenó ponerse al frente del laboratorio químico de la censura militar de correspondencia, situado en la calle de Aragón y dependiente de la Consejería de Defensa de la Generalitat y que la única misión llevada a cabo por el declarante en dicho laboratorio, era el pasar ácidos y alcalinos sobre papeles en blanco que le eran presentados con el fin de descubrir si había sobre ellos algún escrito; que en este servicio estuvo hasta el mes de marzo del año treinta y siete, en que pasó en calidad de escribiente a la Asesoría Jurídica de la Consejería de Defensa; y en el mes de mayo logró desligarse de esto y entregándose de nuevo a su labor de docente y profesional de la Escuela del Trabajo; que fué nombrado profesor de la Escuela del Trabajo al abrirse el curso académico de mil novecientos treinta y seis, que el nombramiento fue hecho por la Consejería de Cultura a propuesta del Director de la Escuela del Trabajo; que con anterioridad a esta fecha el declarante ejercía la profesión de médico; que de antiguo era director de la Mutualidad...»[10].

Però abans d'arribar a aquest punt s'havia de decidir que, efectivament, l'expedient de Vivancos calia traslladar-lo a l'Auditor de guerra. Però, qui el va denunciar? O quin fou el document que va situar al doctor al punt de mira del SIPM? En la documentació del consell de guerra, a diferència d'altres consultats i estudiats, no s'hi custodia cap mena de denúncia, però tampoc s'hi especifica què porta a les autoritats franquistes a detenir-lo. De l'informe de la policia no podem saber què els portà a anar-lo a cercar, interrogar i proposar l'inici del Consell de Guerra, tot i que sí podem saber perquè es va optar pel trasllat de l'expedient a l'Auditor de Guerra: «Resultando: que por las investigaciones practicadas y las manifestaciones del detenido, resulta de una manera clara y concreta que el detenido Vivancos, es individuo que colaboró con los rojos en cargos de responsabilidad e importancia, como militante antiguo del partido "Esquerra Republicana de Catalunya", en cuyos cargos desarrolló toda la actividad posible en bien del Comité Rojo, que además es de ideas separatistas, y tambien ha pertenecido a la masonería, con grados importantes, pues durante el año 1936 y 1937, ha sido Gran Maestro de las Logias de Cataluña[11].»

El Dr. Vivancos podia arribar a imaginar-se en algun moment que la seva actuació durant la guerra seria observada des d'aquest punt de vista tan negatiu pel "Movimiento", pel nou règim instaurat per les armes? Per què Vivancos no va marxar? Segons Solé i Sabaté i Oriol Dueñas: «La repressió també s'exercí contra un personal que s'havia significat políticament i socialment durant l'etapa republicana, i que havia optat per no marxar a l'exili. Aquesta opció sorprèn, encara més si es té en compte que es coneixia la ferotge repressió que iniciaven les forces franquistes als territoris ocupats. Probablement pensaven que el seu destí no seria millor a l'exili, o decidiren quedar-se per motius familiars pensant que la seva actuació no seria castigada. Aquesta resolució degué ser la conseqüència més immediata del desgast físic i psicològic després de prop de tres anys de guerra.»[12].

Josep Benet explica que amics i companys aconsellaren a Vivancos que marxés, però que aquest «...com tantes altres persones, es digué que com que no havia fet cap mal, ni havia ocupat càrrecs polítics ni militars importants, no havia de témer res de greu. Potser, com a màxim, alguns mesos de presó. I, per tant, decidí no marxar a l'exili.»[13] Tot i això, el propi Vivancos des del primer moment que Barcelona quedà sota el control franquista no les tingué totes per sortir indemne de la repressió franquista. Aquell neguit el portà fins i tot a entrevistar-se amb gent addicta al nou règim per demanar-los si com a conseqüència dels seus antecedents la seva vida corria perill. Una d'aquelles persones amb les que es va veure fou un dels testimonis que participaren en les investigacions prèvies al consell de guerra. Davant els seus neguits aquell testimoni el tranquil·litzà de la següent manera tal com declararia a posteriori en el consell de guerra: *«habiendo ido a visitar a la dicente a los pocos días de la liberación de Barcelona, preguntándole que sucedería toda vez que había pertenecido a partidos de izquierdas, contestándole la declarante que nada le sucedería por sólo este motivo ya que así lo habían manifestado repetidamente las Autoridades Nacionales [...]»*. Desafortunadament tot això no es va complir i el doctor Vivancos seria finalment condemnat a mort i afusellat.

Vivancos, doncs, restà a Barcelona, fou detingut i s'inicià el Consell de Guerra.

Amb el trasllat a l'Auditor de Guerra es posava en marxa la maquinària judicial franquista: el 18 de març era nomenat Juan Amat Vidal president del tribunal, i designava secretari: José M. Costa Cabús, alhora que s'ordenava al director de la presó Model de Barcelona que retingués al ja "encartado". Segons Benet: *«Mentrestant, uns altres agents del mateix organisme [SIPM] obligaren la família –la muller i els tres fills- a abandonar el pis només amb la roba que duien posada. Sortosament, la muller, aprofitant un moment de distracció dels agents, pogué arreplegar unes joies que guardava en un calaix que es trobava al seu abast, i amb la seva venda pogué mantenir la família durant el mes que hagué de viure fora de la seva llar. En la seva absència, els agents escorcollaren a fons*

–i sense gaires miraments- el pis de Vivancos. L'escorcoll, però, fou del tot infruïtós. Passat el mes, es permeté a la família retornar al seu domicili. La muller constatà que el pis havia estat objecte d'espoliació: joies, objectes de plata, paraments de taula i de llit, llibres i objectes diversos havien desaparegut.»[14].

A partir del 27 de març s'iniciaren les declaracions dels 10 testimonis que participaren amb les seves declaracions en el Consell de Guerra. Per tal d'aconseguir algun argument que servís a les autoritats franquistes per condemnar al doctor Vivancos, aquestes cridaren a declarar a persones lligades d'alguna manera amb el seu entorn, com fou la portera de l'edifici on vivia; amb la seva consulta, un pacient; i després amb la seva activitat professional com a docent a l'Escola del Treball i a la Mutualitat Catalana Mercantil i Industrial. En aquests dos darrers casos, es cridaren com a testimonis tant a conserges i professors que treballaven a l'Escola del Treball com a treballadors, metges i infermeres de la Mutualitat. En tots els casos els testimonis que realitzaren totes aquelles persones estigueren absents d'acusacions greus envers l'inculpat. En la majoria de casos els declarants només l'acusaren de formar part de partits d'esquerres i republicans i de realitzar comentaris en contra de l'exèrcit rebel: *«Que moralmente era muy buena persona. Que tenia ideas republicanas desde antiguo, pero de orden, ingresando al formarse el partido en Esquerza Republicana de Cataluña»[15].* En altres declaracions la vinculació entre testimoni i acusat era tan pobre que els primers només testificaven que no el coneixien prou per poder realitzar cap acusació concreta *«Preguntado por S.S. acerca de los hechos concretos de que se acusa al encartado, manifiesta ignorar todo cuanto se le pregunta y añadiendo que el declarante no sostenía apenas trato con el mismo por haber dicho encartado ingresado en la Escuela con posterioridad a la iniciación del Movimiento y no tener con el mismo la confianza que con otros profesores»[16].* Pel que fa a les declaracions dels metges, infermeres i treballadors de la Mutualitat, les autoritats franquistes buscaren que els mateixos acusessin al doctor Vivancos d'haver estat al darrera de la fugida a la zona franquista del director d'aquella entitat –el doctor Martínez Rivera– per poder així apropiar-se de la seva plaça. En tot moment, però, els testimonis negaren aquella acusació: *«Que al iniciarse el Movimiento y haber marchado el Director de los servicios médicos de dicha Mutualidad al extranjero, fue nombrado en su substitución el Dr. Vivancos, desconociendo los motivos del cese del Dr. Martínez Rivera en su cargo y de que se hubiese marchado, pero creyendo que en dicha marcha no tuvo ninguna relación ni participación el encartado ya que estaban con muy buenas relaciones».[17].*

La manca de proves inculpatòries que cercava la “justícia franquista” en les declaracions dels testimonis encara es van fer més evidents amb la presentació de tres avals i el testimoni de l'esposa de Fernando de Merlo y de Anta, un dels màxims responsables a Barcelona del partit Renovación Española, qui manifestà: *«Que Vivancos que perteneció*

a Estat Català y luego a Esquerra Catalana protegió a su citado esposo, escondiéndole en su domicilio al ser perseguido por las hordas marxo-separatistas, ignorando si aquel tuvo alguna actuación a favor de los rojos, si bien no lo cree la declarante, puesto que en varias ocasiones le oyó decir que se había retirado de la política por estar desengañado de la misma».[18].

També declarà favorablement un altre testimoni que a més a més també aportà un aval personal: *«En cuanto a su actuación durante los rojos la ignora por haber permanecido escondido el declarante, y que solamente sabe que con ocasión de encontrarse preso un sobrino del dicente que pertenecía al partido tradicionalista en Gerona, fue puesto en libertad al cabo de un tiempo, y que en su libertad interesó el encartado, suponiendo que el encartado debía tener cierta influencia entre las personas de situación roja[19]».* Aquest testimoni també va ser ratificat pel cap accidental de FET y de las JONS de Santa Maria d'Oló i pel mateix jove a qui el Dr. Vivancos havia aconseguit treure de la presó: *«puedo atestiguar que, en el periodo rojo-separatista, por medio de las gestiones de dicho Sr. [Santiago Vivancos], encontrándome en la cárcel de Gerona, con graves acusaciones por mi actuación contraria a los rojos, fui puesto en libertad gracias al interés que puso en ejecución el mencionado Sr.» [20].*

Finalment el 28 de març foren diferents membres de la Mutualitat Catalana Mercantil i Industrial d'Accidents de Treball qui presentaren un escrit signat per 17 persones a favor seu. Moltes d'elles posteriorment serien cridades a declarar, fent-les ratificar sobre el document signat. Tots els qui prestaren declaració ratificaren el que havien signat.

El dia 13 d'abril, la Jefatura Superior de Policia de Barcelona envià al Jutjat Militar un informe sobre l'actuació del Santiago Vivancos durant els anys de guerra. Tot i ser un dels elements que estava utilitzant el règim franquista per portar a terme –juntament amb ajuntaments, Guàrdia Civil i FET y de las JONS– la repressió contra els enemics que s'havien oposat a la seva victòria, la Jefatura de Policia tampoc aporta cap mena d'acusació greu sobre la seva persona: *«al advenimiento de la República, se afilió a Acción Catalana Republicana durante el dominio rojo-separatista desempeñó el cargo de Director del Sanatorio Ángel Guimerá unos seis o siete meses. No obstante sus sentimientos religiosos era aficionado a la lectura de La Humanitat».[21].*

Malgrat tots aquests avals i testimonis favorables i de no haver aconseguit cap mena de prova que pogués demostrar la participació del doctor Vivancos en actes revolucionaris o delictius, les autoritats franquistes no les tingueren en compte i seguiren endavant amb la causa. D'aquesta manera cap d'aquelles declaracions i avals aparegueren a l'Auto Resumen, on es concretava i resumia els fets més destacats sobre l'actuació de la persona encartada i que havien de servir com a base per dictar la futura sentència:

«Que con anterioridad al Movimiento Nacional tenía ideas izquierdistas y republicanas hallándose afiliado desde la proclamación de la República a la Izquierda Republicana de Cataluña, habiendo sido nombrado profesor de Química en la Escuela del Trabajo al abrirse el curso académico de 1936 por el Gobierno de la Generalidad y después de iniciarse el Movimiento; que en noviembre de 1936 fue designado por la Generalidad como Jefe del Laboratorio Químico de la Sección de Espionaje de la Consejería de Defensa para descubrir ... indicaciones en la correspondencia pasando sobre dichos escritos los ácidos correspondientes a fin de averiguarlo; que en el mes de marzo de 1937 pasó a desempeñar el cargo en la Asesoría Jurídica de la Consejería de Defensa, toda vez que el encartado tiene también la carrera de Abogado; que durante la dominación roja el encartado demostró su adhesión a la causa roja manifestando que nunca ganarían las Tropas Nacionales».[22].

El dia 3 de maig de 1939 se celebrà el Consell de Guerra sumaríssim d'urgència contra ell, al Palau de Justícia de Barcelona. En aquell Consell de Guerra es jutjaren en un sol acte divuit persones i es demanaren tres penes de mort, en una sessió que no durà més de mitja hora. El fiscal demanà contra Vivancos l'última pena a partir d'acusar-lo dels mateixos fets que havien aparegut a l'Auto Resumen i afegint a més a més la seva pertinença a la maçoneria: «... miembro de la masonería en la logia "THEMIS" de esta ciudad en la cual la mayoría de sus miembros eran separatistas, sigue la conducta sinuosa de todos los masones ...».[23].

La defensa, la qual no havia estudiat el cas, només es limità a demanar la pena mínima dins del delictes d'auxili a la rebel·lió. Es comprova que el defensor no salvaguardava al seu representat sinó que, contràriament, el considera culpable i demana que el condemnessin malgrat que no a la màxima pena. En cap cas el militar defensor havia estudiat el cas de la persona que havia d'emparar i per aquest motiu durant el Consell de Guerra només demanava clemència. Mai tampoc exigia l'absolució del seu client, aspecte que ens torna a confirmar la manca de garanties jurídiques que tingueren tots aquells homes i dones que patiren algun Consell de Guerra. Des del moment en què eren inculpades, totes elles partien des de l'inici amb una condemna i només podien aspirar a què el càstig fos el menor possible. Per tant, els Consells de Guerra només foren un sistema per donar una certa aparença de legalitat a una repressió que en tot moment estava predeterminada des del principi.

Un cop escoltats tots aquells arguments, el tribunal militar dictà sentència contra Santiago Vivancos Ferrés, la qual l'acabaria condemnant a la pena de mort per un delictes de rebel·lió militar. Una condemna que com s'ha anat veient únicament es recolzà en les acusacions d'haver format part d'ERC, per haver estat membre d'una lògia maçònica

i per haver ocupat càrrecs de certa responsabilitat dins la Conselleria de Defensa de la Generalitat de Catalunya durant els anys de la guerra.

Davant tot això quedà clar que des de l'instant que el Doctor Vivancos va ser detingut, el seu destí quedà marcat per les autoritats franquistes com una de les persones que havia de pagar amb la seva vida la defensa de Catalunya i la República. Per aquesta raó, i afegint el fet que no s'havia produït cap denúncia, des del primer moment es cercaren testimonis vinculats amb la seva vida diària o professional per tal de trobar alguna declaració en la seva contra que pogués justificar la seva posterior condemna. En no tenir cap mena de testimoni desfavorable, les autoritats franquistes s'hagueren de recolzar en acusacions molt pobres i sense cap mena de fonament delictiu per poder finalment condemnar-lo a mort. Aquest fet és una clara mostra de la innocència i del terrible que fou la dictadura a l'hora d'exercir la repressió contra els considerats contraris.

El dia 6 de maig el capità general de Catalunya aprovava la sentència de mort contra el Dr. Vivancos. Després, aquesta sentència va ser enviada a l'Assessoria Jurídica del Quarter General de Franco, que encara es trobava a Burgos, perquè fos aprovada amb "l'enterado" o commutada per una pena inferior. La muller de Vivancos, desesperada davant les perspectives de perdre el seu marit, portà a terme tota mena de gestions per tal de salvar-lo. Fins i tot es traslladà a Burgos per demanar al mateix general Franco la commutació de la pena de mort. Desafortunadament el seu viatge no va servir de res ja que en cap moment el Generalíssim la va voler rebre[24].

El 20 de juny arribà a Barcelona la notificació "d'enterado". L'endemà, 21 de juny, a les cinc de la matinada, juntament amb nou persones més, va ser afusellat al Camp de la Bota de Barcelona. La família, com era habitual en aquells moments, no va ser avisada de l'execució. Fou enterrat, com gairebé tots els afusellats víctimes de la repressió franquista a Barcelona, al Fossar de la Pedrera, la gran fossa comuna del Cementiri Nou de Montjuïc.

La nit abans de què es produís la seva execució, li fou permès d'escriure una darrera carta a la seva muller, de la qual Josep Benet va poder recollir testimoni en la seva obra ja citada: *«Querida Marina: Muero tranquilo; firme en mi Fe y limpio de conciencia. Confortado con los auxilios de la Religión, y pensando en vosotros y en Jesús; rezando por vosotros y perdonando a todos, para que a mí también me perdonen y me perdone Dios. Sed buenos; perdonad y rezad. Sé fuerte y valerosa; y sométete de corazón a la Voluntad Divina. Cuida de los niños bien. Y que nos podamos reunir un día en la Gloria Eterna. Adiós; a Dios, Santiago.*

Manda recoger mi equipaje de la cárcel. En él encontrarás un librito: La Imitación de Cristo. Léelo y te confortará. Adiós S.».

Com es pot observar Santiago Vivancos assumí la seva desgràcia amb serenitat i resignació cristiana, sent conscient en tot moment que ell no havia fet res de dolent. Dedicant els seus darrers pensaments a la seva família i perdonant als qui l'havien d'assassinar, un gest molt cristià que en cap cas va ser aplicat per tots aquells que presumien d'anar a missa i enarboraven que s'havien revoltat per defensar el catolicisme.

L'EXPEDIENT DE RESPONSABILITATS POLÍTQUES

La sentència a mort i la posterior execució de Santiago Vivancos no va significar ni molt menys que finalitzés la repressió sobre la seva persona. Mesos després que s'hagués fet efectiva la condemna a mort, les autoritats franquistes decidiren obrir-li un expedient de Responsabilitats Polítiques, tot cercant castigar de manera econòmica la seva actuació política durant els anys de la República i la guerra. Una repressió que en aquest cas va cercar que fos extensible a la seva família.

Per poder actuar en aquest sentit les autoritats del règim es recolzaren en la Llei de Responsabilitats Polítiques. A punt d'acabar la Guerra Civil, i tot coincidint amb el final de l'ocupació franquista de Catalunya, el general Franco decidí promulgar la Llei de Responsabilitats Polítiques. Aquesta llei, aprovada el 9 de febrer de 1939[25], tenia com a principal objectiu liquidar les culpes de caire polític contra tots aquells que contribuïren a mantenir el govern legítim de la República, amb la seva actuació o omissions, i per tant havien impedit el triomf dels sollevats. La llei va perseguir en tot moment a tots aquells homes i dones que havien estat condemnats per la jurisdicció de guerra, que havien format part de la maçoneria i els que havien participat de manera activa en algun partit polític o institució republicana[26]. En el cas del doctor Vivancos rebé acusacions que es trobaven en tots aquests tres supòsits.

La retroactivitat de la llei va servir per sotmetre a un alt percentatge de la població a un llarg procés d'investigació sobre les seves actuacions polítiques, el qual anava des de l'1 d'octubre de 1934 fins al final de la guerra[27]. Com a conseqüència de l'aplicació de la llei molts ciutadans foren sancionats a la inhabilitació per a l'exercici de qualsevol càrrec públic o professió, que podia ser absoluta per a tota mena de càrrecs o especial, circumscrita a un càrrec o professió concreta; amb sancions que limitaven la llibertat de residència, que comportaven l'estranyament, la relegació a les possessions africanes, el confinament i el bandejament[28]; i amb sancions econòmiques, pèrdua total o parcial de béns, o pagament d'una quantitat fixa. Tota condemna havia d'imposar, de manera necessària, sanció econòmica, ja que l'objecte principal de la llei era la reparació dels danys morals i materials provocats pel comportament polític dels considerats culpables. La llei de Responsabilitats Polítiques, a més a més de permetre el càstig dels republicans,

encara anava més lluny, ja que permetia sancionar els que ja eren morts i els seus hereus. Més enllà de la sensació macabra i antijurídica que podia generar una pràctica com aquella, cal fer atenció a la voluntat existent de castigar als considerats culpables del fracàs del cop militar i a les seves famílies. Per tant, i seguint l'art.15 de la llei, es disposava que les penes econòmiques es farien efectives per part dels seus hereus, encara que el responsable hagués mort.

La llei de Responsabilitats Polítiques instaurava una organització d'instàncies, al marge de l'administració de justícia ordinària. Tot i que el règim franquista comptava amb una Magistratura clarament favorable, es va establir tot un sistema judicial propi, desconnectat, fins i tot, del Tribunal Suprem i de la Fiscalia General, en el qual tots els seus membres foren designats pel Govern. Al capdamunt es trobava el Tribunal Nacional de Responsabilitats Polítiques, que depenia de la Vicepresidència del Govern i que estava format per un president, dos generals de l'Exèrcit o l'Armada, dos consellers nacionals de Falange Española y de las JONS i dos magistrats. Al mig de l'organisme s'hi trobava els tribunals regionals, que normalment s'ubicaven a la seu de l'Audiència Territorial, formats per un cap de l'exèrcit, un funcionari especialitzat en dret i un militant de FET y de las JONS que fos advocat. Aquest òrgan ordenava als jutges instructors provincials la formació d'expedients, per pròpia iniciativa o en virtut d'alguna denúncia d'un particular o de comunicacions de les autoritats civils o militars. A cadascun dels tribunals regionals s'assignava un jutjat civil que tenia com a missió incoar la peça separada per fer efectiva les sancions, practicar embargaments i portar a efecte la venda d'aquells béns.

Els jutjats instructors, que es trobaven a les capitals de província, estaven formats per un oficial de l'Exèrcit o de l'Armada, o per professionals de qualsevol arma militar que estiguessin en possessió del títol de llicenciat en dret. S'encomanava la instrucció, la comunicació als superiors de les denúncies que rebien perquè acordés si procedia o no a obrir expedients, la petició d'informes dels acusats a les diferents autoritats civils i militars, la conclusió i l'elevació al tribunal regional. Contra les decisions dels jutges civils especials es podia recórrer a l'Audiència Territorial, únic cas en el què intervenia una instància ordinària. Per la intervenció de béns, embargaments o administració judicial de les propietats dels inculpats se seguia el procediment civil normal.

La mecànica per iniciar un expedient de responsabilitats polítiques era força senzilla. En primer lloc, era motiu suficient que qualsevol persona presentés una denúncia escrita i firmada davant les autoritats judicials. En segon lloc, es podia iniciar en virtut de testimonis de sentències dictades per la Jurisdicció Militar o el Tribunal contra la Maçoneria i el Comunisme. Fos la iniciativa d'una autoritat, institució o particular, tota denúncia havia d'incloure les dades personals del presumpte responsable, la relació de béns –si es coneixien– els fets que se l'imputaven amb les proves corresponents i les causes possibles

de responsabilitat. En el cas de Santiago Vivancos l'inici del seu expedient es produí a instància del Tribunal Militar que l'havia condemnat, el Jutjat Militar Instructor núm. 2 de Barcelona, el qual aportà com a prova la sentència amb les diferents acusacions que serviren per condemnar-lo a mort.

L'inici de l'expedient núm. 1.615 contra Santiago Vivancos es produí l'11 de novembre de 1939[29], i a part de la seva persona en ell també s'iniciaren les diligències a 11 persones més[30], el què significava que s'iniciava un segon judici en contra seu per uns delictes pels quals ja havia rebut una condemna, en aquest cas l'extrema. Un cop es va rebre el comunicat per part de les autoritats militars franquistes, el Tribunal de Responsabilitats Polítiques acordà la incoació de l'expedient contra Santiago Vivancos per trobar-se el seu cas dins dels supòsits de la llei del 9 de febrer de 1939, enviant la documentació necessària al Jutge Instructor Provincial de Responsabilitats Polítiques de Barcelona. Seria aquest jutge el qui s'encarregaria a partir d'aquesta data d'iniciar la investigació i la recerca de proves per poder condemnar al Dr. Vivancos. Un cop el jutge instructor va rebre la notificació, al comprovar que hi havia indicis de responsabilitats decidí incloure un anunci al Butlletí Oficial de l'Estat i al Butlletí Oficial de la Província, on s'avisava de l'inici de l'expedient de manera pública[31].

En el cas de Santiago Vivancos la cerca d'informació es dividí en dues parts, la recerca d'antecedents polítics i socials, anteriors i posteriors al 18 de juliol de 1936; i la investigació sobre els seus béns. En primer lloc, el jutge instructor demanà als agents del Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques de Barcelona l'elaboració d'un informe on es detallés la seva actuació política. Aquest informe no es va presentar fins el 5 d'abril de 1940 i en el mateix s'acusava al doctor Vivancos dels mateixos delictes que l'havien portat a ser condemnat a mort el 3 de maig de 1939 i els quals ja es trobaven en la còpia de la sentència que s'havia presentat per a iniciar el procés: *«Persona de ideales izquierdistas-separatistas. Estaba afiliado al partido denominado Acción Catalana Republicana, desde el advenimiento de la funesta República. Durante el dominio rojo-separatista, desempeñó el cargo de Director del Sanatorio "Ángel Guimerá". Masón. Perteneía a la Gran Logía Cataluña con el grado 10 y su nombre simbólico era el de "Guimerá". Fue Venerable Maestro. Era Maestro Masón, llevando 10 años de vida masónica en el año 1933 y reuniendo las condiciones para ser Diputado Gran Maestro llegó a ejercerlo hasta el 26 de junio de 1937.»*[32]. Com es pot observar, i tal com havia passat durant el Consell de Guerra, les autoritats franquistes d'aquell tribunal se centraren en la seva actuació de formar part d'un partit d'esquerres i de la maçoneria per poder acusar-lo.

En segon lloc, el jutge instructor se centrà a realitzar una recerca d'informació sobre els béns de tota classe de la seva propietat i de la seva esposa. Aquestes actuacions

s'iniciaren a partir de l'11 de juliol de 1940 i es caracteritzaren per ser molt més àmplies i meticuloses que les polítiques. Aquest fet denota clarament quines eren les principals prioritats d'aquell tribunal. Per elaborar els informes econòmics del doctor Vivancos, l'autoritat judicial va demanar informes a la Delegació Provincial d'Informació i Investigació de Falange Española Tradicionalista i de les JONS (FET y de las JONS) de Barcelona, a la Jefatura Superior de Barcelona, a la Guàrdia Civil i a la Parròquia de Santa Maria de Gràcia de Barcelona. En aquest sentit, els tres grans pilars en els quals s'estava recolzant la dictadura franquista per tirar endavant la seva repressió –Alcaldes, Guàrdia Civil i FET y de las JONS– s'hi afegí les informacions elaborades per les esglésies i parròquies properes al lloc de residència de l'acusat. La utilització de capellans per a fer informes, a part de ser un clar exemple de la vinculació de l'Església oficial amb el règim, serví per aconseguir informació de primera mà sobre les propietats de les persones investigades ja que aquells capellans es podien assabentar fàcilment de les mateixes.

En tots tres casos les informacions que es traslladaren al jutge instructor foren les mateixes, que tant el senyor Santiago Vivancos com la seva dona no tenien béns de propietat: *«tengo el honor de participar a V. que de los informes adquiridos hasta la fecha han dado por resultado que el precitado individuo, no se le conocen bienes de clase alguna, como igualmente a su cónyuge.»* [33], arribant fins i tot al punt d'admetre des de FET y de las JONS que no tenien referències de que hagués fet cap acte delictiu. És més: les autoritats policials de la capital catalana fins i tot parlaven de les dificultats econòmiques que estava tenint la seva esposa, Marina Comes i Salvador, i els seus fills Eduard, Marina i Glòria per poder tirar endavant des de la seva mort: *«tanto el informado como la cónyuge carecen de bienes, encontrándose actualmente esta última junto a sus tres hijos en difícil situación económica ocasionada por la carencia absoluta de ingresos.»* [34]. Aquesta documentació és una clara mostra del terrible que va ser la repressió franquista en el seu conjunt, i en aquest cas concret la llei de Responsabilitats Polítiques, ja que no només afectava a la persona condemnada sinó que la mateixa arribava fins al seu entorn familiar. La família Vivancos, des de l'afusellament del cap de família, estaven passant per greus dificultats econòmiques derivades de la manca de recursos que havia generat la seva execució[35].

La documentació sobre la recerca de dades de la situació econòmica de Santiago Vivancos es va aturar durant 19 mesos, ja que el següent informe que realitzà la Guàrdia Civil està datat del 27 de febrer de 1942. En aquest informe a part de tornar a exposar que la família Vivancos no tenia béns, també ratificava les terribles dificultats econòmiques en que es trobaven la seva dona i tres fills, els quals fins i tot s'havien vist obligats a abandonar el seu domicili particular: *«[...] que en la Rambla de Cataluña n.º 114 residía la viuda de SANTIAGO VIVANCOS FERRES, en compañía de tres hijos de 17, 16 y 15 años respectivamente marchándose de este domicilio hace unos dos años ignorando su*

paradero, motivos por los cuales no puede informarse si poseen capital alguno ni ingresos que puedan percibir.» [36].

Davant la manca de recursos econòmics i de béns destacables, finalment les autoritats franquistes decidiren aturar aquell any 1942 la tramitació de l'expedient de Responsabilitats Polítiques de Santiago Vivancos. Per aquest motiu, i també com a conseqüència de la reforma de la Llei de 19 de febrer de 1942 que mitigava les sancions i penes de l'original, finalment no es va produir cap sentència contra la seva persona ni cap sanció econòmica.

La reforma de la Llei no va ser pas un acte de generositat del règim franquista sinó que va tenir molt a veure, tal com havia succeït amb el cas de Santiago Vivancos, la inviabilitat de fer efectives la majoria de les penes imposades per part d'una societat molt empobrida. La nova disposició acordava sobreseure els processos en els quals l'inculpat fos insolvent o el valor dels seus béns no arribés a la quantitat de 25.000 pessetes. Alhora, eximia de qualsevol responsabilitat política a les persones condemnades pels tribunals militars a penes menors a 12 anys i un dia.

Promulgada aquesta llei en un context europeu feixista, quan canvià de signe el conflicte mundial, les autoritats franquistes es van veure obligades a qüestionar-se la necessitat de la seva supervivència. Unes quantes setmanes abans del final del conflicte bèl·lic mundial, i gairebé derrotats els totalitarismes europeus, pel Decret del 13 d'abril de 1945[37] es disposava que es declarava caduca la vigència de les lleis del 9 de febrer de 1939 i 19 de febrer de 1942 en quan el que es referia a la incoació de nous procediments de Responsabilitats Polítiques: *«cumplida ya en su esencia la finalidad atribuida a la jurisdicción especial sobre responsabilidades políticas derivadas de la subversión marxista [...] Hasta el extremo de no haberse producido ante dicha jurisdicción en el transcurso de más de un año denuncia alguna, ni oficial ni particularmente».*

Això va significar que a partir d'aquell moment no s'anaven a tramitar noves denúncies. No obstant, les responsabilitats civils que derivaven de les condemnes continuaren executant-se pels jutjats ordinaris. No es tractà d'un indult, el qual no arribà fins el novembre de 1966 [38], sinó que deixaren de tramitar les denúncies que sobre matèria es poguessin presentar.

Tota aquella nova legislació va acabar provocant que el 4 de juliol de 1945[39] es declarés el sobreseïment provisional de l'expedient que s'havia iniciat contra Santiago Vivancos, el què significava que fins a 6 anys després de la seva condemna a mort i posterior execució, el règim franquista no finalitzà la persecució de la seva persona i dels seus ésser estimats, ja que si s'hagués produït una sanció econòmica aquesta hauria d'haver estat assumida pels seus hereus.

L'EXPEDIENT DEL TRIBUNAL PER A LA REPRESSIÓ DE LA MAÇONERIA I EL COMUNISME

Santiago Vivancos fou un dels pocs casos que tingué "l'honor" de ser investigat pels tres principals tribunals repressius que posà en funcionament el franquisme: el Militar, el de Responsabilitats Polítiques i de la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme. El règim franquista seguí obsessionat per la seva persona, i tres anys després de la seva mort, el 5 de gener de 1943, se li obrí un sumari en contra seu per part del Tribunal Especial per la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme.

La seva vinculació amb la maçoneria no va ser en cap cas perdonada per part de les autoritats franquistes, sent una de les causes que justificaren la seva condemna a mort, fet que el portà a ser investigat per aquell tribunal.

El doctor Vivancos des de molt jove va estar vinculat a la maçoneria, arribant a ocupar càrrecs importants. Com altres destacades figures de la vida política catalana, Santiago Vivancos ingressà a la maçoneria amb la finalitat de posar-la al servei de la seva ideologia i estratègia política. D'aquesta manera, juntament amb altres destacats polítics catalans com Jaume Aiguadé, Josep Casals Freixes i Ramon Arrufat, entre d'altres, l'any 1926, en plena dictadura del General Primo de Rivera, demanà la seva iniciació a la lògia Justícia. Fou precisament aquest grup de polítics que entraren a formar part de la lògia Justícia, tots ells molt vinculats amb el nacionalisme català, els qui fundaren l'any 1929 la lògia Themis, la qual ben aviat es convertiria en el bastió de la maçoneria catalana, amb predomini de membres d'Estat Català. La Themis naixia amb una clara vocació intervencionista en el camp polític, orientada a dos objectius: la independència política i maçònica de Catalunya[40].

Al llarg de la Segona República, la Themis experimentà un creixement moderat, encara que va saber atreure elements destacats de l'escena política catalana. Per la seva banda, Santiago Vivancos, simbòlic Guimerà, que havia entrat a formar part de la lògia Themis l'any 1935, va anar augmentant la seva influència dins la maçoneria catalana, fet que el portà a ser escollit com a Diputat Gran Mestre de la Gran Lògia de Catalunya el juliol de 1936, tot just abans que es produís l'inici de la Guerra Civil[41].

Aquest alt grau d'implicació dins la maçoneria catalana va ser el motiu principal perquè se li obrís per part d'aquell tribunal especial un nou sumari. La maçoneria va ser severament perseguida pel franquisme, ja que, segons creia, era la responsable de les desgràcies històriques del país. A fi de perseguir-la, es va promulgar la llei de l'1 de març de 1940, anomenada *Para la Represión de la Masonería y del Comunismo*, la qual també es va utilitzar contra els anarquistes. El Tribunal per a la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme, que fou l'encarregat d'aplicar aquella llei, no jutjava aïlladament la

pertinença a la maçoneria, sinó que indagava en la vida política i social dels inculpats per a obtenir un prototipus susceptible de pena[42]. El simple fet de ser maçó o comunista equivalia a una pena de reclusió menor d'entre 12 anys i un dia i 20 anys. Si els imputats havien difós de manera pública els seus punts de vista, la reclusió major podia oscil·lar entre 20 anys i un dia i els 30 anys.

Pel que sembla, el Dr. Vivancos havia estat delatat de pertànyer a la maçoneria per un grup de maçons en les seves declaracions de retracció davant d'aquell tribunal. Com a conseqüència d'aquella delació s'inicià un expedient que demostrà que existien contra la seva persona antecedents clars maçònics. Per tant, s'incoà un sumari contra ell en el jutjat núm. 2 de Madrid de l'esmentat tribunal. El jutge instructor ordenà la seva suspensió d'exercici de la seva feina com a metge mentre durés la tramitació del sumari, aspecte que sorprèn, ja que el Dr. Vivancos ja portava quasi quatre anys mort com a conseqüència de ser executat pels mateixos que ara l'estaven investigant i prohibint l'exercici de la seva professió.

El jutjat instructor, dins la seva recerca d'informació, s'adreçà a diversos organismes demanat informació sobre Vivancos. Un d'aquells organismes fou el Col·legi de Metges de Barcelona, on ell pertanyia, qui contestà davant aquella demanda: *«Con referencia a lo interesado [...] de fecha 9 del actual, a los efectos del Sumario 12/1943, que se sigue por ese Juzgado contra el médico D. Santiago Vivancos Ferrés, tenemos el honor de comunicar a V.S. que el citado médico falleció el 21 de junio de 1939 por cumplimiento de sentencia dictada en procedimiento sumarísimo.*

Barcelona 15 de enero de 1943

EL PRESIDENTE[43]».

Per la seva banda, la Jefatura Superior de Policia de Barcelona informà que *«falleció al oponerse al Glorioso Movimiento Nacional»* i la Dirección General de Seguridad, de Madrid, escrivia *«que en virtud del Consejo de Guerra Sumarísimo y por su actividad durante el periodo rojo, fue pasado por las armas»*. Finalment el Registre Civil de Barcelona comunicà que havia mort al Camp de la Bota[44].

Davant totes aquelles informacions, el Tribunal Especial contra la Maçoneria i el Comunisme, el 3 de maig de 1943, declarà que per haver mort quedava extingida la responsabilitat de l'inculpat i, per tant, que el cas era sobresegut. D'aquesta manera es posava fi a la persecució que havia iniciat la dictadura franquista sobre Santiago Vivancos. Una persecució que va ser terrible, tal com ho va ser la repressió que exercí el règim, amb l'afegit de ser totalment injusta, ja que es va matar a un home que, tal com s'ha demostrat, no havia fet res de dolent, només ser fidel a la seva ideologia i a la seva família.

NOTES

[1] Benet, Josep; Domènec Latorre, afusellat per catalanista. Barcelona: Edicions 62, 2003. La part dedicada a Santiago Vivancos es localitza a l'apèndix del llibre entre les pàgines 273 i 287.

[2] Guerrero, Lluís: "De la repressió contra els metges a l'eclipse de la sanitat catalana (1939-1952)". Dins de Solé i Sabaté, Josep M.; Villarroya, Joan (Dir.) El franquisme a Catalunya 1938-1980. Vol.5. La repressió franquista. Barcelona: Edicions 62, 2007 pp. 126-130.

[3] Realitzà els seus estudis de medicina a la Universitat de Barcelona, on es llicenciaria en l'especialitat de pediatria l'any 1920. Arxiu del Col·legi de Metges de Barcelona. Fitxa del col·legiat Dr. Santiago Vivancos Ferrés.

[4] Respecte les dades que aporta el Dr. Guerrero, val la pena assenyalar que Santiago Vivancos entrà a formar part del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona l'any 1923 i del de Catalunya el 1935. Tant d'un com de l'altra tingué una participació destacada. Arxiu del Col·legi de Metges de Barcelona. També consultar Cañellas, Cèlia; Toran, Rosa; Solé i Sabaté, Josep Maria (dir.). "El Col·legi de Metges de Barcelona i la societat catalana del seu temps (1894-1994)". Barcelona: Il·lustre Col·legi de Metges de Barcelona, 1994. Per altra banda, fer esment que El Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya es va publicar a Barcelona entre els anys 1920 i 1937. Aquesta revista destacà per preocupar-se pels aspectes més directament relacionats amb l'exercici professional mèdic. Entre les seves finalitats destacaren la de cercar la renovació de l'exercici professional i l'organització del funcionament de la sanitat catalana. Calbet, Josep Maria; Escudé, Manuel M. «Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya», dins de Gimbernat, 1994, XXII, pàg. 19-24; Així mateix, cal esmentar que en el transcurs del III Congrés de Metges de Llengua Catalana, celebrat a Tarragona el juny de 1919 es va gestar la comissió organitzativa del Sindicat de Metges de Catalunya. Un any després, el 27 de març de 1920 es va constituir aquest sindicat a l'Ateneu Empordanès. Després d'uns anys difícils com a conseqüència de la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), el sindicat inicià el seu període més destacat durant els anys de República. En darrer terme, respecte la definició feta pel Dr. Guerrero, volem fer esment al fet que a les eleccions municipals de 1931, la candidatura d'Acció Catalana Republicana per Barcelona – resultat de la fusió d'Acció Catalana i Acció Republicana de Catalunya – en relació al districte VIII incloïa a Claudi Ametlla i Coll, a Santiago Vivancos Ferrés i a Manuel Reventós. En aquest districte, el triomf de la candidatura d'ERC es consumà en obtenir tres diputats, ocupant els altres dos llocs els representants de la Lliga, sent el més votat Lluís Companys amb cinc mil vots. Dins dels candidats d'ACR seria Santiago Vivancos el que obtingué més vots amb un total de 2.025 sufragis. Dins de Gómez Rojo, Maria Encarnación. Historiografía jurídica y económica y pensamiento Jurídico-Público, Social y Económico de Manuel Reventós i Bordoy (1888-1942). Málaga: Universidad de Málaga, 1997, pàg. 7.

[5] Martínez Hoyos "Santiago Vivancos i Ferrés", vol. 5 fq. Cat. p. 71.

[6] Cruanyes, Josep: "Radiografia dels consells de guerra franquistes", a Solé i Sabaté, JM; Villarroya i Font, J.(Dir.): El franquisme a Catalunya (1939-1977). Vol. 5. La repressió franquista (1938-1977), pàg. 26-28.

[7] Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España, Número 3, Burgos, 30 de julio de 1936.

[8] *Ibidem*

[9] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU n°2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.

[10] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU n°2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.

[11] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU n°2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.

[12] Solé Sabaté, Josep Maria; Dueñas, Oriol: El franquisme contra Esquerra. Fundació Irla 2007, pàg. 43.

[13] Benet, Josep; Domènec Latorre, afusellat per catalanista. Edicions 62, Barcelona 2003, pàg. 274.

[14] *Ibidem*. Pàg. 274

[15] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU n°2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.

- [16] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU núm. 2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.
- [17] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU núm. 2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.
- [18] *Ibídem*.
- [19] *Ibídem*.
- [20] *Ibídem*.
- [21] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU núm. 2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.
- [22] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU núm. 2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.
- [23] Arxiu del Tribunal Militar Territorial III. Consell de Guerra SU núm. 2.703 i acumulats. Causa contra Santiago Vivancos Ferrés.
- [24] Benet, Josep: Op. Cit. Pàg. 284. A Burgos també es desplaçà el cap de Renovación Española Fernando de Merlo y de Anca, a qui Vivancos salvà la vida durant els primers mesos de guerra, i que la seva dona ja havia testificat a favor seu durant el Consell de Guerra. Tampoc les seves gestions serviren de res.
- [25] Publicada al Boletín Oficial del Estado (BOE) núm. 44 del 13 de febrer de 1939.
- [26] Aquesta llei, entre altres coses, ratificava la il·legalitat dels partits, sindicats i altres organitzacions que havien format part del Front d'Esquerres a Catalunya – Front Popular a la resta d'Espanya – confiscant-los els seus béns.
- [27] Per una lectura més exhaustiva sobre el funcionament i la repressió que s'exercí a Catalunya per part del Tribunal de Responsabilitats Polítiques es pot consultar: Álvaro Dueñas, Manuel: «Los militares en la represión política de la posguerra: la jurisdicción de responsabilidades políticas hasta la reforma de 1942». Revista de Estudios Políticos, núm. 69, juliol-setembre de 1990, pàg. 141-162; García Fontanet, Àngel: «Un aspecte de la repressió franquista de postguerra: La Llei de Responsabilitats Polítiques», dins de *Les ruptures de l'any 1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000; Mir, Conxita; Corretgé, Fabià; Farré, Judit; Sagués, Joan. Repressió econòmica i franquisme: l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997; Vázquez Osuna, Federico. La rebel·lió dels Tribunals: l'Administració de justícia a Catalunya 1931-1953: la judicatura i el ministeri fiscal. Catarroja-Barcelona: Afers, 2005; Vilanova i Vila-Abadal, Francesc. Repressió econòmica i coacció econòmica. Les responsabilitats polítiques a republicans i conservadors catalans a la postguerra (1939-1942). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- [28] En alguns casos excepcionals, les persones condemnades a partir d'aquesta llei també perderen la nacionalitat.
- [29] Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (AGTSJC). Fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Expedient núm. 1.615 de 1939.
- [30] Aquestes persones foren Josep Maria Roure Puiggari, Alfred Ubide Tejero, Vicenç Chesa Montaliu, Manuel Fabra Montor, Ernest Villa Lacasa, Fortunato Bastos Aguado, Josep Maria Soteras Cullàs, Antoni Pujol Ibars, Jaume Olivella Camprubí, Magdalena Nolla Montseny i Joan Martínez Marín. Tots ells coincideixen amb les persones que patiren de manera conjunta el Consell de Guerra amb Santiago Vivancos.
- [31] BOE núm. 239 del 26 d'agost de 1940 i BOP núm. 186 de 3 d'agost de 1940.
- [32] Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (AGTSJC). Fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Expedient núm. 1.615 de 1939.
- [33] Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (AGTSJC). Fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Expedient núm. 1.615 de 1939.
- [34] Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (AGTSJC). Fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Expedient núm. 1.615 de 1939.
- [35] Josep Benet, en el capítol dedicat a Santiago Vivancos de la biografia sobre Domènec Latorre, parla que afusellat Vivancos, la seva muller, amb els seus fills, quedà sense recursos econòmics. Desemparada, constatà amb tristesa com alguns dels amics li giraren la cara. Per sort, aquelles hores difícils trobaren el suport d'altres persones que es comportaren com a bons amics. Entre altres, cal destacar el Dr. Ramon Taxonera, directiu de la Mutual Mèdica, que

aconseguí que la vídua de Vivancos pogués cobrar l'assegurança de vida que tenia contractada, el cobrament de la qual li havia estat denegada.

[36] Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (AGTSJC). Fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Expedient núm. 1.615 de 1939.

[37] BOE núm. 180 del 25 d'abril de 1945.

[38] BOE núm. 271 del 12 de novembre de 1966. En ell es justifica que: «Liquidadas en esencia las consecuencias que trajo consigo la legislación de responsabilidades políticas, se hace preciso, no obstante, otorgar en vía de gracia, la oportuna medida que permita dejar de manera definitiva extinguidas las responsabilidades de dicha índole. Art.1 Se concede indulto total de las sanciones pendientes de cumplimiento derivadas de la legislación especial de responsabilidades políticas».

[39] Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (AGTSJC). Fons del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Expedient núm. 1.615 de 1939.

[40] Per una consulta més amplia del tema de la maçoneria a Catalunya, Sánchez i Ferré, Pere: *La Maçoneria en la societat catalana del segle XX. 1900-1947*. Barcelona: Edicions 62, 1993.

[41] *Ibidem*. Pàg. 180.

[42] Vázquez Osuna, Federico: *La rebel·lió dels tribunals. L'administració de justícia a Catalunya (1931-1953)*, La judicatura i el ministeri fiscal. Catarroja – Barcelona: Editorial Afers, 2005, pàg. 258. El tribunal especial contra la maçoneria i el comunisme estigué actiu fins que va ser suprimit l'any 1964.

[43] Arxiu del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona. Expedient de Santiago Vivancos Ferrés. També citat per Benet, Josep. Op. Cit. Pàg. 287.

[44] *Ibidem*. Pàg. 287.